

Een opgebrand geval
Graham Greene

Vertaald door Peter Bergsma

2013
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © Verdant SA, 1960
Copyright Nederlandse vertaling © 2013 Peter Bergsma
Oorspronkelijke titel *A Burnt-out Case*
Oorspronkelijke uitgever Vintage, London
Omslagontwerp Studio Jan de Boer
Omslagillustratie © Aldo Pavan/Grand Tour/Corbis
Foto auteur Hollandse Hoogte/Camera Press Ltd/
Dmitri Kasterine
Vormgeving binnenwerk CeevanWee
Druk Clausen & Bosse, Leck
ISBN 978 90 234 7900 0
NUR 302

www.debezigebij.nl

Aan Docteur Michel Lechat

Beste Michel,

Hopelijk wil je de opdracht accepteren in deze roman die zijn eventuele verdienste uitsluitend dankt aan jouw vriendelijkheid en geduld; de fouten, missers en onnauwkeurigheden komen geheel voor rekening van de auteur. Dokter Colin heeft zijn ervaring met lepra alleen maar via jou opgedaan. Dokter Colins leprozerie is niet jouw leprozerie – die nu, vrees ik, waarschijnlijk niet meer bestaat. Zelfs geografisch is ze in een streek ver van Yonda gesitueerd. Tussen elke leprozerie bestaan natuurlijk bepaalde overeenkomsten, en van Yonda en andere leprozerieën die ik heb bezocht in de Congo en de Kameroens heb ik wellicht oppervlakkige trekken overgenomen. Van de paters van jouw missie heb ik de *cheroots* van de overste gepikt, meer niet, en van jouw bisschop de boot die hij me zo genereus leende voor een tocht over de Ruki. Iedereen die probeert de identiteit van Querry, de Ryckers, Parkinson of pater Thomas te achterhalen verspilt zijn tijd – zij zijn gevormd van het drijfhout van een dertigjarige carrière als romanschrijver. Dit is geen *roman à clef*, maar een poging om op een dramatische manier uitdrukking te geven aan verscheidene soorten van geloven, half geloven en niet geloven, in een decor dat ver verwijderd is van wereldpolitiek en huishoudelijke beslommingen, waar zulke verschillen scherp worden ervaren en tot uitdrukking komen. Deze

Congo is een regio van de geest en de lezer zal op geen enkele kaart een plaats vinden die Luc heet, en ook de gouverneur en de bisschop daarvan hebben niet in enige regionale hoofdstad bestaan.

Als er iemand is die weet hoezeer ik in mijn poging heb gefaald, dan ben jij het wel. Een arts is niet immuun voor 'de langdurige wanhoop niets goed te kunnen doen', de *cafard* die aan het schrijversleven kleeft. Ik zou alleen willen dat ik een beter boek aan je had opgedragen in ruil voor de grenzeloze generositeit die ik in Yonda heb ondervonden van jou en de paters van de missie.

Met warme groet,

Graham Greene

DEEL EEN

Hoofdstuk 1

I

De hutpassagier schreef in zijn dagboek een parodie op Descartes: 'Ik voel onbehagen, dus ik leef,' en bleef daarna, door zijn stof heen, zitten met de pen in zijn hand. De kapitein stond in een witte soutane zijn brevier te lezen voor de open salonvensters. Er was onvoldoende wind om het randje van zijn baard te beroeren. Zij tweeën waren al tien dagen alleen op de rivier – dat wil zeggen, ze waren alleen als je de zeskoppige Afrikaanse bemanning niet meetelde en het tiental dekpassagiers dat bijna onmerkbaar van samenstelling veranderde bij elk dorp waar ze aanlegden. Het schip, dat eigendom was van de bisschop, leek op een kleine gehavende Mississippi-raderstoomboot met een hoge negentiende-eeuwse vooropbouw, en de witte verf was dringend aan vervanging toe. Door de open salonvensters zagen ze hoe de rivier zich voor hen ontrolde, en beneden hen op de pontons zaten de passagiers hun haar te doen tussen de houtblokken voor de machine.

Als geen verandering rust betekent, dan was dit ontegenzeggelijk rust, van het soort dat je aantreft als een noot in de kern van de harde dop van onbehagen – de hitte die hen overspoelde wanneer de rivier zich tot een luttele

honderd meter versmalde; de douche die altijd heet was door de scheepsmachine; 's avonds de muskieten en overdag de tseetseevliegen met naar achter gebogen vleugels als minuscule straaljagers (een bord boven de oever in het laatste dorp had hen in drie talen gewaarschuwd: SLAAP-ZIEKTEGEBIED. HOED U VOOR DE TSEETSEEVLIENGEN). De kapitein las zijn brevier met een vliegenmepper in de hand, en na elke doodklap hield hij het minuscule lijkje ter inspectie voor aan de passagier en zei 'tseetsee' – waarmee de grens van hun communicatie vrijwel bereikt was, want geen van beiden sprak de taal van de ander met erg veel gemak of precisie.

De dagen verliepen zo'n beetje als volgt. De passagier werd om vier uur 's morgens gewekt door het getinkel van het misbelletje in de salon, en kort daarop zag hij door het venster van de hut van de bisschop, die hij deelde met een crucifix, een stoel, een tafel, een kast waarin kakkerlakken zich schuilhielden en één wandversiering – de nostalgische foto van een kerk in Europa, bedekt door een soutane van dikke sneeuw – de schare gelovigen huiswaarts keren via de loopplank. Hij sloeg hen gade terwijl ze de steile oever beklommen en verdwenen in de rimboe, zwaaiend met lantaarns als het kerstkoortje dat hij ooit had gezien tijdens zijn verblijf in een dorp in New England. Tegen vijven was de boot weer op weg, en om zes uur, als de zon opging, ontbeet hij met de kapitein. De volgende drie uur, voordat de grote hitte was begonnen, waren voor beide mannen de beste tijd van de dag, en de passagier merkte dat hij met een soort lome voldoening naar de troebele, snelle, kakikleurige stroom kon kijken waartegen de kleine boot met zo'n drie knopen optornde, terwijl de machine, ergens onder het altaar en de Heilige

Familie, kreunde als een uitgeput dier en het grote rad erop los maalde bij de achterstevan. Dat leek heel wat inspanning voor zo'n trage voortgang. Om de paar uur kwam er een vissersdorp in zicht, waarvan de huizen op hoge palen stonden om ze te beschermen tegen stortbuien en ratten. Af en toe riep een bemanningslid iets omhoog naar de kapitein, en dan pakte de kapitein zijn geweer en schoot op een gering teken van leven dat alleen hijzelf en de matroos met het blote oog konden ontwaren tussen de blauwgroene schaduwen van het oerwoud: een babykrokodil die lag te zonnen op een omgevallen boomstam, of een visarend die roerloos wachtte tussen de bladeren. Om negen uur was de hitte echt begonnen en smeerde de kapitein, die klaar was met het lezen van zijn brevier, zijn geweer of doodde nog wat tsetseevliegen, en soms zette hij zich, nadat hij met een doos kralen aan de eettafel was gaan zitten, aan het vervaardigen van goedkope rozenkransen.

Na het middagmaal trokken beide mannen zich terug in hun hut terwijl het oerwoud voorbijkwam onder de slopende zon. Zelfs als de passagier naakt was kon hij de slaap maar moeilijk vatten, en hij was uiteindelijk nooit in staat om te kiezen tussen het enigszins laten doortochten van zijn hut of het buitensluiten van de warme lucht. De boot beschikte niet over ventilatoren, zodat hij altijd wakker werd met een vieze smaak in zijn mond, en hoewel het warme water van de douche zijn lichaam reinigde bracht het geen verkoeling.

Er restte nog een tweetal uren rust voor het eind van de dag, waarin hij beneden zat op een ponton terwijl de Afrikanen in het vroege donker hun potje kookten. De vampiervleermuizen knirpten over het oerwoud en kaar-

sen flakkerden, wat hem aan de Lof uit zijn jeugd deed denken. Het gelach van de koks ging over en weer van de ene ponton naar de andere en het duurde nooit lang voordat iemand begon te zingen, maar hij kon de woorden nooit verstaan.

Tijdens het avondmaal moesten ze de salonvensters sluiten en de gordijnen dichttrekken, zodat de stuurman zijn route kon bepalen tussen de ondiepten en boomstronken, en dan verspreidde de druklamp veel te veel warmte voor zo'n kleine ruimte. Om de bedtijd uit te stellen speelden ze zwijgend *quatre-cent-vingt-et-un*, als een rituele pantomime, en de kapitein won onveranderlijk, alsof de god in wie hij geloofde, van wie werd gezegd dat hij de wind en de golven bestierde, ook de dobbelstenen bestierde in het voordeel van zijn priester.

Als ze wilden praten was dit het moment voor gesprekken in gebrekkig Frans of gebrekkig Vlaams, maar ze praatten nooit veel. Eenmaal vroeg de passagier: 'Wat zingen ze, pater? Wat voor lied? Een liefdeslied?'

'Nee,' zei de kapitein, 'geen liefdeslied. Ze zingen alleen maar over wat er de afgelopen dag is gebeurd, hoe ze in het laatste dorp een paar mooie kookpotten hebben gekocht die ze verderop langs de rivier met een goede winst zullen verkopen, en natuurlijk zingen ze over u en mij. Mij noemen ze de grote fetisjist,' voegde hij er met een glimlach aan toe en hij knikte naar de Heilige Familie en het uittrekbare altaar boven de kast waarin hij zijn geweerpatronen en visgerei bewaarde. Hij doodde een muskiet met een klap op zijn blote arm en zei: 'Er is een gezegde in de Mongootaal: "De muskiet heeft geen erbarmen met de dunne man."'

'Wat zingen ze over mij?'

‘Dat doen ze nu, geloof ik.’ Hij schoof de dobbelstenen en fiches opzij en luisterde. ‘Zal ik het voor u vertalen? Het is niet onverdeeld complimenteus.’

‘Ja, graag.’

“Hier is een blanke die geen pastoor en geen dokter is. Hij heeft geen baard. Hij komt van heel ver weg – we weten niet waarvandaan – en hij vertelt niemand waar hij heen gaat of waarom. Hij is een rijk man, want hij drinkt elke avond whisky en hij rookt de hele tijd. Toch biedt hij niemand een sigaret aan.’

‘Dat is nooit bij me opgekomen.’

‘Natuurlijk,’ zei de kapitein, ‘weet ik wel waar u heen gaat, maar u heeft me nooit verteld waarom.’

‘De weg was afgesloten door overstromingen. Dit was de enige route.’

‘Dat bedoelde ik niet.’

Rond negen uur 's avonds, als de rivier zich niet had verbreed wat het navigeren vergemakkelijkte, meerden ze gewoonlijk aan bij de oever. Soms troffen ze daar een rottende, ondersteboven gedraaide boot aan die bij regen als schuilplaats diende voor onwaarschijnlijke passagiers. Tweemaal ging de kapitein met zijn antieke fiets van boord en hotste het donkere binnenland in om te proberen van een kilometers verderop wonende *colon* wat vracht te krijgen en die daarmee te redden uit de handen van het bedrijf Otraco, de grote monopolist van de rivier en de zijarmen, en het kon gebeuren, als ze niet te laat aanmeerden, dat ze onverwacht bezoek kregen. Bij één gelegenheid kwamen een man, een vrouw en een kind met een ziekelijke albinohuid die het gevolg was van jarenlange hitte en vochtigheid, uit het dichte regenwoud gereden in een oude stationwagen; de man dronk een

tweetal glazen whisky terwijl hij en de priester klaagden over de prijs die Otraco voor stookhout berekende en over de reellen spraken honderden kilometers verderop in de hoofdstad, terwijl de vrouw zwigend naar de Heilige Familie zat te staren met de hand van het kind in de hare. Als er geen Europese bezoekers waren, waren er altijd nog de oude vrouwen, hun hoofd omwonden met een stofdoek, hun lichaam in bont bedrukt katoen gewikkeld, waarvan de ooit zo felle kleuren dusdanig waren verschooten dat je de patronen van lucifersdoosjes, spuitwatersifons, telefoons of andere vindingen van de blanke nauwelijks meer kon onderscheiden. Ze schuifelden op hun knieën de salon binnen en wachtten geduldig onder de loeiende druklamp tot er nota van hen werd genomen. Dan stuurde de kapitein zijn passagier met een verontschuldiging naar zijn hut, want dit waren biechten die hij in het geheim moest afnemen. Er was weer een dag ten einde.

2

Enkele ochtenden werden ze achtervolgd door gele vlinders die een welkome afwisseling vormden op de tsee-tsees. De vlinders laveerden de salon binnen zodra het licht was, terwijl de rivier nog onder een laag mist lag als een vat onder stoom. Wanneer de mist optrok konden ze één oever zien met witte waterlelies erlangs, die van honderd meter afstand op een regiment zwanen leken. Het water in dit bredere rak had de kleur van tin, behalve waar het rad het zog tot chocola karnde, en de groene reflectie van het woud werd niet op het oppervlak weerspiegeld maar leek van onder het flinterdunne doorzichtige tin

omhoog te schijnen. De benen van twee mannen die in een prauw stonden werden verlengd door hun schaduw, zodat ze tot aan hun knieën door het water leken te waden. De passagier zei: 'Kijk, eerwaarde, daarginds. Lijkt u dat geen verklaring voor hoe men dacht dat Christus over het water liep?' maar de kapitein, die op een achter de rij waterlelies staande reiger mikte, nam niet de moeite te antwoorden. Hij was een hartstochtelijk afslachter van alles wat leefde, alsof alleen de mens recht had op een natuurlijke dood.

Na zes dagen kwamen ze bij een Afrikaans seminarie dat zich als een lelijke universiteit van rode baksteen op de kleioever verhief. Op dit seminarie had de kapitein ooit Grieks gedoceerd en dus legden ze hier aan voor de nacht, deels omwille van de goede oude tijd en deels om hout te kunnen kopen tegen een lagere prijs dan Otraco berekende. Het laden begon onmiddellijk – de jonge zwarte seminaristen stonden al voordat de scheepsbel tweemaal werd geluid klaar om het hout naar de pontons te dragen, zodat de trossen bij het eerste glimpje licht weer konden worden losgegooid. Na hun avondmaal verzamelden de priesters zich in de woonkamer. De kapitein was de enige die een soutane droeg. Eén pater, met een verzorgd puntbaardje en een open kakihemd, deed de passagier aan een jonge officier van het vreemdelingenlegioen denken die hij ooit in de Oost had gekend en wiens roekeloosheid en gebrek aan discipline tot een heldhaftige en zinloze dood hadden geleid; een andere pater had voor een hoogleraar economie kunnen doorgaan, een derde voor een advocaat, een vierde voor een arts, maar het te gemakkelijke gelach, de overdreven opwindning over een simpel kaartspelletje met lucifers als inzet gaf

blijk van de onnozelheid en onvolwassenheid van de isolatie – de onnozelheid van ontdekkingsreizigers die zijn aangespoeld op een ijskap of van mannen die zijn opgesloten door een oorlog waarvan allang niets meer gehoord is. Ze zetten de radio aan voor het avondnieuws, maar dat was alleen maar uit gewoonte, de imitatie van een handeling die jaren geleden werd uitgevoerd om een reden die ze zich niet meer duidelijk herinnerden; ze waren niet geïnteresseerd in de spanningen en kabinetswisselingen in Europa, ze waren nauwelijks geïnteresseerd in de rellen op een paar honderd kilometer afstand aan de andere kant van de rivier, en de passagier beseftte dat hij veilig was in hun midden – ze zouden geen diepgaande vragen stellen. Weer moest hij denken aan het vreemdelingenlegioen. Als hij een moordenaar zou zijn op de vlucht voor justitie, zou niemand zo nieuwsgierig zijn geweest om in zijn geheime wond te porren.

En toch – hij kon niet zeggen waarom – irriteerde hun gelach hem, als een luidruchtig kind of een jazzplaat. Hij ergerde zich aan het plezier dat ze hadden in kleine dingen – zelfs in de fles whisky die hij voor hen had meegebracht van de boot. Degenen die met God trouwen, dacht hij, kunnen ook getemd worden – het is gewoon net zo'n saai huwelijk als de hele rest. Het woord 'liefde' staat voor een formeel aanraken van de lippen, zoals tijdens de viering van de mis, en 'Ave Maria' is een aanhef voor een brief, zoals 'liefste'. Dit huwelijk werd net als wereldse huwelijken bijeengehouden door gewoonten en voorkeuren die werden gedeeld door God en henzelf – het was Gods voorkeur aanbeden te worden en hun voorkeur te aanbidden, maar alleen op gezette tijden, als een voorstedelijke omhelzing op een zaterdagavond.

Het gelach werd luider. De kapitein was op vals spelen betrapt en nu probeerde elke priester op zijn beurt zijn buurman te slim af te zijn door het stelen van lucifers, het wegmoffelen van kaarten, het bekennen van de verkeerde kleur – het spel leek, zoals zoveel kinderspelletjes, in chaos te eindigen, en zouden er tranen komen voor het slapengaan? De passagier stond ongeduldig op en liep bij hen weg, de sombere woonkamer rond. Het gezicht van de nieuwe paus staarde hem aan vanaf de muur als dat van een excentriek schoolhoofd. Op een chocoladebruin dressoir lagen een paar *romans policiers* en een stapel missiekranten. Hij sloeg er een open: het deed hem denken aan een schoolkrant. Er was een verslag van een voetbalwedstrijd in een plaats genaamd Oboko en een jongen op leeftijd schreef de eerste aflevering van een opstel getiteld 'Een vakantie in Europa'. Op een muurkalender stond de foto van een andere missie: naast het van een veranda voorziene huis van een priester was hetzelfde soort foei-lelijke kerk van ongeschikte baksteen gebouwd. Misschien was het een rivaliserende school. In een groepje voor de gebouwen stonden de paters: ook zij lachten. De passagier vroeg zich af wanneer hij voor het eerst zo'n hekel aan gelach was gaan krijgen, als aan een kwalijke geur.

Hij liep de maanverlichte duisternis in. Zelfs 's avonds was de lucht zo vochtig dat hij in minuscule regendruppels uiteenbrak op de wangen. Op de pontons brandden nog een paar kaarsen en over het bovendek bewoog zich een fakkel, waardoor hij kon zien waar het schip was aangemeerd. Hij verliet de rivier en vond een oneffen pad dat achter de klaslokalen begon en leidde naar wat geografen het middelpunt van Afrika hadden kunnen noemen. Hij volgde het een stukje, om een hemzelf onbeken-

de reden, met het licht van de maan en de sterren als gids; voor zich uit hoorde hij een soort muziek. Het pad bracht hem in een dorp en er aan de andere kant weer uit. De bewoners waren wakker, misschien omdat het vollemaan was: als dat zo was, waren ze beter op de hoogte van haar precieze staat dan zijn agenda. Mannen sloegen op oude blikken die ze in veiligheid hadden gesteld bij de missie, blikken van sardientjes en Heinz-bonen en pruimenjam, en iemand speelde op een soort zelfgemaakte harp. Gezichten gluurden naar hem van achter kleine vuurtjes. Een oude vrouw danste onbeholpen en liet haar heupen kraken onder een stuk zak, en weer voelde hij zich getergd door de onnozelheid van het gelach. Ze lachten niet om hem, ze lachten met elkaar en hij was aan zijn lot overgelaten, net als in de woonkamer van het seminarie, overgelaten aan zijn eigen domein waar gelach op de onbekende lettergrepen van een vijandige taal leek. Het was een erg arm dorp: de rieten daken van de lemen hutten waren al lang geleden weggeknaagd door ratten en regen, en de vrouwen droegen alleen maar oude lappen om hun middel, die ooit hadden dienstgedaan voor suiker of graan. Hij herkende hen als pygmoïden – bastaardnakomelingen van de echte pygmeeën. Ze waren geen sterke vijand. Hij draaide zich om en ging terug naar het seminarie.

De kamer was leeg, het kaartspelletje was opgebroken en hij liep door naar zijn slaapkamer. Hij was zo gewend geraakt aan de kleine hut dat hij zich weerloos voelde in deze enorme ruimte waarin niets anders stond dan een wastafel met een kruik, bekken en glas, een stoel, een smal bed onder een muskietennet en een fles gekookt water op de vloer. Een van de priesters, vermoedelijk de

overste, klopte aan en kwam binnen. Hij zei: 'Heeft u nog iets nodig?'

'Niets. Ik heb niets nodig.' Bijna voegde hij eraan toe: 'Dat is mijn probleem.'

De overste keek in de kruik om te zien of hij vol was. 'U zult het water erg bruin vinden,' zei hij, 'maar het is heel schoon.' Hij tilde het deksel van een zeepbakje op om zich ervan te vergewissen dat de zeep niet vergeten was. Er lag een gloednieuw oranje stuk in.

'Lifebuoy,' zei de overste trots.

'Ik heb al geen Lifebuoy meer gebruikt,' zei de passagier, 'sinds ik een kind was.'

'Veel mensen zeggen dat het goed is tegen gierstuitslag. Maar daar heb ik nooit last van.'

Plotseling beseft de passagier dat hij niet langer niets kon zeggen. Hij zei: 'Ik ook niet. Ik heb nergens last van. Ik weet niet meer wat het betekent om ergens last van te hebben. Ook daaraan is voor mij een eind gekomen.'

'Ook?'

'Net als aan de hele rest. Aan alles is een eind gekomen.'

De overste wendde zich zonder enige nieuwsgierigheid van hem af. Hij zei: 'Nu ja, weet u, als het echt nodig is krijg je altijd wel ergens last van. Welterusten. Ik zal u om vijf uur wekken.'

Hoofdstuk 2

I

Dokter Colin bekeek de uitslag van de tests die de man had ondergaan – het zoeken naar leprabacillen in uitstrijkjes van de huid vertoonde nu al zes maanden een negatief resultaat. De Afrikaan die voor hem stond met een staf onder zijn schouder had al zijn tenen en vingers verloren. Dokter Colin zei: ‘Uitstekend. Je bent genezen.’

De man deed een stap of twee dichterbij het bureau van de dokter. Zijn teenloze voeten leken op roedes en als hij liep was het alsof hij bezig was het pad plat te stampen. Bezorgd zei hij: ‘Moet ik hier nu weg?’

Dokter Colin keek naar de stomp die de man uitstak als een stuk hout dat ruwweg tot het begin van een menselijke hand was gesneden. Er was een regel dat de leproserie alleen besmettelijke gevallen opnam: wie was genezen moest terug naar zijn dorp of, zo mogelijk, verdere noodzakelijke behandeling ondergaan als poliklinische patiënt van het ziekenhuis in Luc, de provinciehoofdstad. Maar Luc was vele dagen ver, zowel over de weg als over de rivier. Colin zei: ‘Het zal moeilijk voor je zijn om buiten werk te vinden. Ik zal zien wat er voor je kan worden gedaan. Praat maar met de zusters.’ De stomp leek nutteloos, maar het was verbazingwekkend wat een verminkte

hand allemaal kon leren; er was in de leprozerie een man zonder vingers die even goed had leren breien als welke zuster dan ook. Maar zelfs succes kon tot treurigheid stemmen, want het toonde de waarde van het materiaal dat ze zo dikwijls moesten afdanken. Vijftien jaar droomde de dokter al van de dag dat hij genoeg middelen zou hebben om speciale instrumenten te vervaardigen die geschikt waren voor iedere vermindering, maar nu had hij niet eens voldoende geld voor fatsoenlijke matrassen in het ziekenhuis.

‘Hoe heet je?’ vroeg hij.

‘Deo Gratias.’

Ongeduldig riep de dokter het volgende nummer af.

Het was een jonge vrouw met verlamde vingers – een klauwhand. De dokter probeerde haar vingers te buigen, maar ze deinsde terug bij de zenuwscheut, al bleef ze glimlachen met een soort dappere koketterie, alsof ze dacht dat ze hem er op die manier toe kon verleiden haar verdere pijn te besparen. Ze had haar mond opgemaakt met mauve lippenstift die slecht bij de zwarte huid kleurde en haar rechterborst was ontbloot, want ze had haar baby gevoed op de stoep van de hulppost. Over haar halve arm liep een litteken van de incisie die de dokter had gemaakt om de ellepijpzenuw te bevrijden die door zijn schede werd afgekneld. Nu kon het meisje haar vingers met enige moeite iets verder bewegen. De dokter schreef ‘paraffinewas’ op haar kaart, bedoeld voor de zuster, en wendde zich tot de volgende patiënt.

In vijftien jaar had dokter Colin maar twee hetere dagen meegemaakt dan deze. Zelfs de Afrikanen voelden de hitte en maar de helft van het gebruikelijke aantal patiënten was naar de hulppost gekomen. Er was geen ventila-